

El recolzament social: necessitat d'una definició operativa

TEMES d'ESTUDIS

ROGELIO NAVARRO DOMENICHELLI

OTO LUQUE I AGÜES. Psicòlegs

Serveis socio-educatius de l'Excma. Diputació de Castelló

mes de Benestar Social (Rubiol, 1985).

I en l'actual context de crisi del model d'Estat Benefactor (WELFARE STATE), sense haver aconseguit desenvolupat realment el model ni haver aplicat amb consistència els seus principis, ens trobem en una situació on la falta de criteris absoluts i models estables d'intervenció fa prolix el terreny a la investigació i al debat conseqüent, junt amb el canvi i modernització d'estructures front a un món social en crisi i canviant. Aquesta situació, junt amb la sensibilitat institucional que implica l'Estat Social de Dret que defineix la nostra Constitució, obliga el desenvolupament de Recursos Socials (Perió i altres, 1986) i l'increment de programes socio-econòmics, així com a un manifest augment en la sensibilitat popular general front als problemes socials.

Així les coses i amb l'interès de sumar-nos a les aportacions (reflex de l'ex-

periència professional i la investigació científica) sobre certs criteris i models d'intervenció, plantegem ací el tema de la Salut Social des d'una perspectiva comunitària, i en particular en el que es refereix al recolzament social amb una revisió de les principals elaboracions i criteris d'actuació, i apuntem cap a una conceptualització del terme «recolzament social» com a estructura o recurs a utilitzar en els nostres programes de Serveis Socials.

Ve essent freqüent el reconeixement que les relacions socials formen una part integral de la vida de les persones, i en general, diversos estudis han demostrat que una varietat de malalties físiques i psíquiques succeeixen més freqüentment entre individus amb absència de recolzament social. El recolzament social sembla ser un important factor ambiental per a la influència de la sensibilitat general, i des de la psicologia comunitària vénen aplicant-se

intervencions que faciliten el desenrotllament dels sistemes de recolzament social. Tanmateix, es manifesten certes limitacions en les investigacions que es desenvolupen en aquest terreny producte dels mètodes naturalistes i correlacionals emprats.

Específicament, però, s'ha vingut hipotitzant que el recolzament d'altres (context social o grupal) pot ser relacionat amb individus eficaçment enfrontats a la tensió i/o al conflicte social.

RECOLZAMENT SOCIAL: DIFERENTS CONCEPTUALITZACIONS

En una sèrie d'articles recents, termes com «recolzament social», «suport social», «xarxes de recolzament» i «sistemes de recolzament» han reflectit una importància dins de la literatura sobre la tensió social i la salut comunitària. Entre els autors de més relleu d'aquests articles està l'epidemiologista John Cassel, el qual recomana una reformulació de les teories sobre la naturalesa i causes de la malaltia, per incorporar factors psicosocials, tot incloent-hi el recolzament social. Aprofitant una línia variada d'evidència, des dels estudis animals sobre la superpoblació fins a la investigació epidemiològica, aquests treballs indiquen que les condicions socials poden tenir efectes perjudicials també en la salut dels humans, Cassel sosté que una varietat de factors socials juguen un rol significatiu en la decisiva sensibilitat generalitzada en la malaltia. A més, introdueix la noció per la qual els recolzaments socials poden servir com a factors protectors per esmortir els individus contra la tensió.

Que la idea de Cassel ha tingut un impacte significatiu es manifesta en la literatura apareguda dins la psicologia comunitària sobre el recolzament social i la seua influència en la salut física i mental de les persones. Tanmateix, en-

INTRODUCCIO

L'interès que els Serveis Socials estan despertant en el nostre país ve manifestant-se en diverses línies de treball teòric i conceptual que a través de trobades entre professions i línies d'investigació vénen ocupant-se de models d'intervenció, orientacions metodològiques i criteris en la planificació, i que tenen el seu reflex en diverses publicacions i sobretot en les actuacions institucionals que desenrotllen progra-

cara que Cassel reuneix diverses troballes en la investigació i insereix aquestes en un tema comú de recolzament social, les seues discussions proporcionen una definició imprecisa d'aquest constructe psicològic.

Fins ara no hi ha un acord complet, precís i consensual sobre una definició de recolzament social. Els investigadors han fet diversos apropaments en un intent de desenvolupar definicions del recolzament social, resultant *per pro* tantes definicions com apropaments. Alguns autors han ofert definicions conceptuals, mentre que d'altres han pres una aproximació empírica.

En el desenrotllament de la definició conceptual del recolzament social, Caplan accentua un sosteniment emocional i cognitiu, així com una assistència tangible o material en el seu pla de classificació: «la importància de l'ajut d'altres a individus movilitza els seus recursos psicològics i domina les seues càrregues emocionals; ells comparteixen les seues tasques; i ells li faciliten subministraments extra de diners, materials, instruments, habilitat i direcció cognitiva per amillarar el maneig de la seua situació.

Caplan anota, a més, un nombre de trets característics del mètode en el qual els sistemes de recolzament natural estan estructurats i organitzats. Per exemple, aquest autor destaca l'obligació mútua i recíproca de la necessitat de satisfacció com a característica de dits sistemes. Aquest tret estructural de reciprocitat ha estat desenvolupat per altres investigadors també en l'ús del terme «xarxa» en la descripció dels sistemes de recolzament social.

Per a Cobb (1976), el tret essencial del recolzament social és el subministrament de realimentació informativa. Suggereix que tal realimentació funciona per trobar les necessitats bàsiques socials i

psicològiques mitjançant el subministrament d'informació, la qual cosa els condueix a creure que ells són acurats i estimats, considerats i apreciats, i que pertanyen a una xarxa de comunicació i obligació mútua.

Henderson (1977, 1982) ha anat un pas més endavant respecte del recolzament social en les teories d'unió en grups primaris. Suggereix que alguns símptomes i comportaments neuròtics podrien ser anomenats comportaments anormals derivats del context de les relacions grupals. Henderson dóna la hipòtesi que els humans estan biològicament programats per preferir ser membres de grups i per presentar angoixa emocional davant la falta de personal grupal referencial significatiu. Suggereix, més aviat, que la gent necessita d'altra gent per

allò que li proporciona, i aquí es refereix a les categories de Weiss de proveïment de relacions socials. Açò inclou unió, integració social, oportunitat per a l'educació d'altres, notícies tranquil·litzadores, un sentit d'aliança fidedigna i l'obtenció de consells.

D'acord amb Weiss (1974, 1982), la unió d'adults és expressada quan els individus presenten necessitat per a l'accés disponible cap a la figura d'unió, un desig de proximitat devers aquesta figura i un increment en el malestar i ansietat quan la figura d'unió és inaccessible. Solament és certa una relació propera com el matrimoni o les relacions afectives que funcionen com a relacions d'unió. En l'absència d'aquestes relacions, els individus presenten un sentiment solitari, i aquesta solitud no és reduïda per les amistats.

Tanmateix, les amistats demostren ser, de tota manera, d'importància.

«Els individus que estan sense accés a una comunitat d'altres —els quals en haver-se traslladat des d'una distància, actualment no tenien amics, ni parents ni col·laboradors— a més a més presentaven angoixa. A diferència de la solitud, la seua angoixa no podria ser alleujada per la disponibilitat cap a ells d'una relació sexual amb emoció intensa. El que ells necessitaven deuria ser caracteritzat com una afiliació —associacions en les quals els interessos i la similitud de circumstàncies (dividits) proporcionaven una base per a la fidelitat mútua i un sentit de comunitat (Weiss, 1982).

Un punt important de la discussió de Weiss és que la unió i l'afiliació semblen ser diferents tipus de vincles entre els adults, els quals tenen una significància emocional i són dignes d'un estudi profund. Conjuntament, Henderson i Weiss semblen oferir una perspectiva interessant per investigar el recolzament social dins d'un sistema teòric més ampli.

Les definicions abans esmentades són representatives dels esforços iniciats per clarificar la construcció del recolzament social. D'altres definicions conceptuals, que no han estat elaborades ací, són similars en termes d'amplitud, inclusió i contingut general. Col·lectivament, aquestes definicions proporcionen un primer pas important cap a la definició del recolzament social. Totes aquestes definicions, però, són un xic escasses, resulten una mica vagues sobre l'essència del recolzament social, en tant que fallen a l'hora de proporcionar un mètode per a la classificació de comportaments com a suportables o no suportables. En conclusió, sembla just dir que el recolzament és generalment concebut com a bàsic i omnipresent,

amb tot indistintament definit com a variable dintre de l'ambient social. En reconeixement a aquest problema, un nombre d'autors ha reclamat per a unes definicions més explícites i més behaviorístiques del recolzament.

El recent treball de Gottlieb és un important allunyament des d'una discussió conceptual del recolzament social cap a una identificació empírica de les ajudes específiques behavioristes en els sistemes de recolzament natural. Ha adreçat les entrevistes individuals amb mares fadrines a obtenir informació respecte de les activitats de recolzament que constitueixen les relacions d'ajut per a aquests individus. Aquest mètode, que permet un diàleg i una exploració mútua entre l'investigador i els participants, sembla especialment profitós en relació a la naturalesa inexplorada en aquesta àrea d'investigació (Munoz, Snowden i Kelly, 1979). Basat en anàlisis de continguts d'aquestes entrevistes, Gottlieb deriva un pla de classificació que està compost de 26 ajudes conductistes informals, organitzades en quatre classes de recolzament: (a) comportaments recolzats emocionalment, (b) comportaments per resoldre problemes, (c) influència personal indirecta, definida com un reflex incondicional de bona voluntat per actuar, i (d) acció ambiental en benefici de l'individu. Aquesta definició de tipus específics de comportament de recolzament és un requisit important per a qualsevol investigació sistemàtica del recolzament social. Aparentment aquestes categories derivades empíricament són similars a la formulació conceptual de Caplan del recolzament social.

Malgrat la similitud de temes apareguts en el treball conceptual i empíric sobre el recolzament social, alguns investigadors han dicotomitat el recolzament dins de categories com tangibles o intangi-

bles (Procidano i Heller, 1979); altres investigadors han incorporat, però, cinc o sis categories probablement distintes del recolzament en les seues investigacions. Hirsch (1979) inclou guia cognitiva, reforçament social, assistència tangible, socialització i recolzament emocional. Barrera (1981) estenen-se sobre la definició de Hirsch, inclou ajut material, assistència física, interacció íntima, direcció, realimentació i participació social. Encara que aquests criteris de classificació semblen ser en un principi bastant diferents, anàlisis més tancades revelen que moltes d'aquestes categories són simplement definicions clarificades de les categories originals de Caplan (1974). L'única aportació bàsica conceptual que aquests autors han introduït és la de socialització. Inclouent aquesta categoria

de socialització, sembla problemàtic que la definició de recolzament després vinga a ser extensa com per a arriscar la seua utilitat.

Malgrat les diferències en la terminologia i els criteris de classificació, alguns autors estan d'acord que allí hi ha una distribució bàsica per a ser feta entre el recolzament tangible i les formes psicològiques de recolzament. (Caplan, 1979; Cobb, 1976; Procidano i Heller, 1979; Tolsdorf, 1976.) El recolzament tangible es refereix al proveïment de recursos tangibles, com ara els diners o tot altre material d'ajut, i dirigir la intervenció física cap al medi per reduir les fonts de tensió. El recolzament psicològic, d'altra manera, es refereix al subministrament d'informació que serveix com a funció de recolzament, com ara induir a l'individu a creure

que ell o ella està acurat i valorat.

Els investigadors han dividit més aviat el recolzament psicològic en allò que hauria de ser designat recolzament emocional i recolzament de resolució de problemes (Barrera i Ainlay, 1983; Caplan, 1974; Gottlieb, 1978; Turner, 1983; Pinneau, 1975). Aquestes dues extenses categories de recolzament social han de ser descrites d'aquesta manera: (a) la categoria de recolzament emocional o comportaments recolzats emocionalment inclou interacció d'un mode íntim, no dirigit, de manera que els sentiments i els assumptes personals estan dirigits, i l'afecte, la comprensió i l'empatia estan proporcionats; (b) la categoria del recolzament de resolució de problemes inclou un oferiment de consell, així com el proporcionar informació sobre les situacions problemàtiques i *feed-back* sobre el problema localitzat pel subjecte i els seus esforços d'enfrontament a aquest.

Com indiquen Cohen i McKay (1981), els científics socials han estat menys interessats en l'eficàcia del recolzament tangible material com un esmorteïdor contra la tensió que en el recolzament psicològic. Mentre els subministrament dels recursos materials necessaris és certament apropiat per a ser un requisit de la salut i el benestar, aquest tipus de recolzament no s'adreça a la interacció teòrica entre els factors purament socials i la salut física per la qual Cassel discutia.

Vista la literatura actual, és difícil determinar l'eficàcia diferencial del recolzament material o tangible versus el recolzament psicològic com ajudes en l'enfrontament a la tensió, ja que molts estudis no han distingit entre aquests dos tipus de recolzament. A més a més, com Heller (1979) indica, en molts casos és difícil conèixer si és possible atribuir els efectes observats en l'augment

de la salut del subjecte al recolzament tangible, o per altra banda als sentiments d'una persona amb recolzament psicològic que pot o ha d'acompanyar la prestació d'una assistència tangible d'altres persones. Després aquests tipus de recolzament són freqüentment confosos en situacions esdevingudes naturalment i en la investigació. Molts estudis sobre el recolzament social han utilitzat els mateixos informes dels participants com a mesures dependents. Barrera i Balls (1983) accentuen la distinció entre el recolzament definit en termes de la percepció individual sobre la disponibilitat o suficiència del recolzament, i recolzament definit en termes de comportaments d'ajut observables. Un gran problema en la investigació basada en la percepció dels participants del recolzament és la possible falta de concordància entre el recolzament percebut i la disponibilitat actual de les intervencions de recolzament en potència (Schrader, 1984). Gottlieb (1978) assenyala encara més problemes en l'ús d'aquestes mesures, on els demandants valoren la utilitat de diferents tipus de recolzament que ells reben. Descobreix que els demandants eren freqüentment incapaços de diferenciar i designar els comportaments d'ajut que els oferien. Una nova complicació era el fet que la gran part dels recursos de recolzament oferien més d'un tipus de comportament d'ajut. Aquesta característica dels recursos de recolzament fa referència amb freqüència a aquest com a un indicador d'una relació múltiple. Els sistemes de recolzament d'alt nivell semblen estar en gran part composts de dites relacions múltiples (Hirsch, 1979; Tolsdorf, 1976). De fet, els estudis del recolzament social, com succeeix típicament en els sistemes de recolzament natural, són intrínsecament limitats respecte

del grau en el qual ells poden desembolicar els components del recolzament. En general, no hi ha una justificació empírica clara per considerar alguna de les anteriorment esmentades combinacions de funcions com un concepte únic per designar el recolzament social. Mentre sembla raonable en aquesta primerenca etapa del desenvolupament de conceptes començar amb un concepte extens justificat únicament per les consideracions teòriques o racionals, les interrelacions entre components definits per al recolzament, ara ha de ser demostrat també per una anàlisi empírica.

En resum, el procés per a la definició del recolzament social està lluny de concloure's. Les definicions conceptuals que han estat expressades successivament són limitades en tant que no defineixen cla-

rament allò que els comportaments classificaven com a recolzament. L'apropament empíric cap a una definició de recolzament social (Gottlieb, 1978) ha proporcionat categories específiques i exemples de comportament de recolzament en els sistemes de recolzament natural. Tanmateix, els problemes intrínsecs en aquests estudis naturalistes són: (a) les dificultats potencials per confiar en les mesures dels mateixos informes de recolzament percebut i (b) el fet que diversos tipus de recolzament són típicament confosos en situacions esdevingudes naturalment. A conseqüència d'aquests problemes, el resultat de les definicions no ha delimitat clarament els tipus de recolzament. Una alternativa a aquest mètode és un apropament experimental que deurà proporcionar un camí per a la

classificació de les importants dimensions que constitueixen el recolzament social a través de l'exploració sistemàtica dels comportaments de recolzament en marcs controlats, en ordre a arribar a una necessària delimitació conceptual i operativa que garanteixi una aproximació fiable i eficaç en la intervenció psicològica en contextos socials.

BIBLIOGRAFIA

- BARRERA M. (1981). *Social support in the ajustament of pregnant adolescents: Assesment issues*. In B. H. Gottlieb (Ed). *Social Networks and social support*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- BARRERA, M., & AINLAY, S.L., (1983). «The structure of social support: A conceptual and empirical analysis». *Journal of Community Psychology*, 11 133-134.
- BAUM, A., SINGER, J., y BAUM, C. (1981). «Stress and environment.» *Journal of Social Issues*, 37 (1).
- BILLINGS, A.G., y MOOS, R. H. (1982). «Social support and functioning among community and clinical groups: A panel model». *Journal of Behavioral Medicine*, 5 (3), 295-311.
- CAPLAN, G. (1974). «Support systems.» In G. Caplan (Ed.), *Support systems and community mental health*. New York. Basic Books.
- CAPLAN, R.D. (1972). «Organizational stress and individual strain: A social psychological study of risk factors in coronary heart disease among administrators, engineers and scientists». *Dissertation Abstracts International*, 34, 6706b (University Microfilms No. 72-14822).
- CAPLAN, R.D. (1979). «Patient, provider, and organization: Hypothesized determinants of adherence.» In S.J. Cohen (Ed.) *New directions in patient compliance*. Lexington, MA: D.C. Heath.
- CAPLAN, G & KILLILEA, M. (Eds.) (1976). *Support systems and mutual help: Multidisciplinary explorations*. New York Grune & Stratton.
- COSIA, M. LOPEZ. E. *Salud Comunitaria*. Ed. Martinez Roca. Barcelona. 1986.

CASSEL, J. (1974a). «An epidemiological perspective of psychosocial factors in disease etiology». *American Journal of Public Health*, 64, 1040-1043.

CASSEL, J. (1974b). *Psychosocial processes and stress: Theoretical formulation*. *International Journal of Health Services*, 4, 471-482.

CASSEL, J. (1976). «The contribution of the social environment to host resistance.» *American Journal of Epidemiology*, 104, 107-123.

COBB, S. (1976). «Social support as a moderator of life stress.» *Psychosomatic Medicine*, 38, 300-313.

COHEN, S., & MCKAY, G. (1981). «Social support, stress, and the buffer hypothesis: Theoretical and empirical issues.» *Unpublished manuscript*, University of Oregon.

DOHRENWEND, B.P., y DOHRENWEND, B.S. (1981). «Socioenvironmental factors, stress and psychopathology.» *American Journal of Community Psychology*, 9, 128-164.

EISENBERG, L. (1981). «A research framework for evaluating the promotion of mental health and prevention of mental illness.» *Prevention of Mental Illness*, 96 (1), 3-19.

FROLAND, C., BRODSKY, G., OLSON, M., & STEWART, K. (1979). «Social support and social adjustment: Implications for mental health professionals.» *Community Mental Health Journal*, 15, 82-93.

GROVE, S. (1978). «The effect of social support in moderating the health consequences of unemployment.» *Journal of Health and Social Behavior*, 19, 157-165.

GOTTIELB, B.H. (1978). «The development and application of a classification scheme of informal helping behaviors.» *Canadian Journal of Behavioral Science* 10, 105-115.

GOTTLIEB, B.H. (1981). «Social networks and social support.» Beverly Hills, CA: Sage Publications.

GOTTLIEB, B.H. (1983). «Social support as a focus for integrative research in Psychology.» 38-278-287.

HELLER, K. (1979). «The effects of social support: Prevention and treatment implications.» In A.P. Goldstein & F.H. Kanfer

(Eds.) Maximizing treatment gains: Transfer enhancement in psychotherapy. New York: Academic Press.

HENDERSON, S. (1977). «The social network, support and neurosis: The function of Attachment in adult life.» *British Journal of Psychiatry*, 181, 185-191.

HENDERSON, S. (1982). «The significance of social relationships in the etiology of neurosis.» In C.M. Parkes & J. Stevenson-Hinde (Eds.) *The place of attachment in human behavior*. New York: Basic Books.

HENDERSON, S., BYRNE, D.G., DUNCAN-JONES, P., ADOCK, S., SCOTT, R. & STEELE, G.P. (1978). «Social bonds in the epidemiology of neurosis: A preliminary communication.» *British Journal of Psychiatry*, 132, 462-466.

HENDERSON, S., BYRNE, D.G., DUNCAN-JONES, P., SCOTT, R., & ADOCK, S. (1980). «Social relationships, adversity and neurosis: A study of associations in a general population sample.» *British Journal of Psychiatry*, 136, 574-583.

HIRSCH, B. (1979). «Psychological dimensions of social networks: A multivariate analysis.» *American*

Journal of Community Psychology, 7, 263-277.

HOLAHAN, C.J., y MOOS, R.H. (1982). «Social support and adjustment: Predictive benefits of social climate indices.» *American Journal of Community Psychology*, 10(4), 403-415.

LEIGHTON, A. (1959). «My name is Legion.» *The Striving Country studies* (Vol.1) New York: Basic Books.

MALISTER, A.L. (1981). «Social and environmental influences of health behavior.» *Health Education Quarterly*, 8-25-31.

MICHELL, J.C. (1974). «Social networks.» *Annual Review of Anthropology*, 3, 1-24.

MUNOZ, R.F., SNOWDEN, L.R. & KELLY, J.G. (Eds.) (1979). «Social and psychological research in community settings.» San Francisco: Jossey-Bass.

PINNEAU, S.R. (1975). «Effects of social support on psychological and physiological strains.» (Doctoral dissertation, University of Michigan, 1975) *Dissertation Abstracts International*, 1975.

PROCIDANO, M.E. & HELLER, K. (1979). «Toward the assessment of perceived social support.» *Paper presented at the meeting of the American Psychological Association*, New York, NY.

PEIRO, J.M.^a y otros. «Los recursos sociales.» L'Horta Sud. Ed. Instituto Prodesarrollo. Torrent. 1986.

RUBIOL, GLORIA. «Los Servicios Sociales» I. Ed. s. XXI. 1985.

SARASON, J.G. (1978). «The test anxiety scale: Concept and research.» In C.D. Spielberger & I.G. Sarason (Eds) *Stress and anxiety* (Vol. 5). Eashington: Hemisphere.

SARASON, I.G. LEVINE, H.M., BASHAM, R.B. & SARASON, B.R. (1983). «Assesing social support: The social support questionnaire.» *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 127-139.

SARASON, S.B. (1974). «The Psychological sense of community: Prospects for a community psychology.» San Francisco: Jossey-Bass.

SARASON, S.B. (1976). «Community psychology, networks, and Mr. Everyman.» *American Psychologist*, 31, 317-328.

SCHAEFER, C., COYNE, J.C. & LAZARUS, R.S. (1981). «The health-related functions of social support.» *Journal of Behavioral Medicine*, 4, 381-406.

SCHRADLE, S.B. (1982). «Social support: Past, present, and future research directions.» *Paper presented at the meeting of the Rocky Mountain Psychological Association*, Albuquerque, NM.

SCHURE, M., SLOTNICK, R.S. y JEGGER, A.M. (1982). «Behavioral ecology and Self-help/ professional collaboration.» *En A.M. Jeger y R.S. Slotnick (eds.) Ob. cit.* (pp. 261-280).

TIZON, J. y otros. «La emigración como factor de riesgo psicosocial y médico.» R.T.S. n.º 101. Nueva 1986. Págs. 103-126.

TOLSDORF, C. (1976) «Social networks, support, and coping: An exploratory study Family process», 15, 407-417.

TURNER, R.J., «Direet, indirect and moderating effects of social support on psychological disters and associated conditions in Kaplan», H.B. 1983.

WEISS, R.S. (1982). «Attachment in adult life.» In C.M. Parkes & J. Stevenson-Hinde (Eds) *The place of attachment in human behavior*. New York: Basic Books. Inc.